

B. P. HASDEU

DIN
ETYMOLOGICUM MAGNUM
ROMANIAE

FUNDAT DE M. S. REGELE CAROL I

BUCĂȚI ALESE ȘI ADAPTATE PENTRU CLASELE SECUNDARE SUPERIORE

—❖❖❖—
EDITIUNEA VI.

BUCURESCI
EDITURA LIBRĂRIEI E. GRAEVE & Comp.
70, CALEA VICTORIEI, 70
1894.

www.dacoromanica.ro

STRAT ȘI SUBSTRAT

GENEALOGIA POPÓRELOR BALCANICE

(ETYMOLOGICUM MAGNUM, T. III, P. V—XXXVII)

Dela secolul VII pînă astăzi	GRECII	SERBII	BULGARII	ROMÂNII	ALBANESII
Dela secolul III pînă la secolul VII		LATINII			
Dela 1600 înainte de Cr. pînă la sec. III		TRACII			
Circa 2000 anI in- nainte de Crist		PELASGII			

Cine sînt Grecii de astăzi?

De unde vin Albanesii?

Bulgarii și Serbii sînt ei óre, în adevăr, înrudiți
mai de aproape cu Rușii decît cu cei-lalți Slavi?

Românii din Carpați venit'au ei de peste Du-
năre în vécul de mijloc, după cum ne asigură
unii? și dacá n'au venit de acolo, atunci carí anume
să fie legăturile lor de ném cu Macedo-Românii
și cu Istriano-Românii?

In fine, Grecii, Albanesi, Serbi, Bulgarii și Românil, grămădiți toți pe aceeași Peninsula Balcanică, sînt ei ôre în realitate nisce deosebite naționalități străine una alteia, după cum s'ar păre a fi la prima vedere ?

Acestea sînt problemele cele mari de limpedit în studiul de față, probleme pe cari de-mult le-ar fi deslegat sciința, dacă într'una. pe fel de fel de căi piezișe, nu s'ar fi silit să le tot încurce politica.

Negreșit, politica unui stat pôte și chiar trebuie să se folosescă de istoria la aședarea instituțiunilor interne și a raporturilor externe ale națiunii, tot așa precum profită de astronomia pentru marină sau de geometria pentru cadastru ; dar o politică uneltind falsificarea verității istorice este ca și când ar cere să dispară din spațiu planeta Marte sau să se schimbe proprietățile triunghiului.

Eū unul, dacă aș sci că Românii sînt Țigani sau că Ungurii aū descoperit America, 'm'ar păre reū, fôrte reū, din punctul de vedere al simpatiilor și al antipatiilor mele personale ; totuși nu m'aș sfii o singură clipă de a spune adevărul în fața tuturor.

După acéstă profesiune de credință, care nu e de prisos, întru d'a-dreptul în materie.

Orî-unde istoria ne arétă vre-o ginte temeinic aședată, pretutindenea sub acéstă ginte ea ne lasă a vedé, sau măcar a zări pe furiș, nisce rêmășițe

mai mult sau puțin stăruitoare dintr'o altă ginte mai veche, cucerită sau cotropită. Orî-ce ginte se compune, ca terenurile în geologie, dintr'un strat actual și din substraturî succesive anteriore.

Pe Peninsula Balcanică, întru cât ne putem urca ce-va mai sigur pe scara timpului cu ajutorul scriitorilor și al monumentelor, cincî-șese-șapte vécurî înainte de Crist, ne întimpină doê straturî etnice învecinate: ginta grécă și ginta tracică, ambele suprapuse unui substrat comun pelasgic.

Cine anume să fi fost Pelasgii, acei autoctoni între Marea-Négră și Marea-Adriatică, mai presărați ore-când în Italia, póte și în Spania, și din carî în epoca lui Herodot abia mai rămânea licărind o urmă? Acéstă întrebare este, fără îndoială, mai întunecósă decât aceia despre originea Bascilor de astăzi; dar cum-că Pelasgii aú existat într'o vreme, e tot așa de pozitiv ca și existința în timpul nostru propriu a enigmaticului element basic.

Este probabil că Pelasgii n'aú fost nici Indo-Europei, nici Semiți, ci mai curând Hamiți. Aședămintele lor în Asia-mică și apoi în Europa sudică sînt în dreptul continentului african, unde Egiptul strălucia ca centru al hamitismului. Zidurile ciclopice ale Pelasgilor par a fi surori piramidelor egiptene, cu carî le și aseména în vechime Pausanias, pe când Semiților, și chiar Indo-Europeilor, nu le plăcea nici odată construcțiunile gigantice. Dacă Pelasgii aú fost Hamiți, după cum credem noi, atunci o personificațiune mitică a lor pe Peninsula

Balcanică ar fi Egipténul Danaos, fratele lui Aegyptos, cu vr'o 1500 de ani înainte de Crist, — să țicem cu 2000 de ani, — acel Danaos al căruia ném clădi minunata cetate dela Tiryns.

Orî-cum, fie Hamiți, fie Semiți, fie Indo-Europei, Pelasgiî n'aũ fost Greci și n'aũ fost Traci; însă Traciî și Greciî, descălecând în Europa, găsiseră pretutindenî o grósă pătură pelasgică și pretutindenî s'aũ amestecat cu ea, ast-fel că ei scieaũ că nu sînt Pelasgi, dar scieaũ tot-o-dată că se trag din Pelasgi, de unde aserțiunile cele contradicătore în aparință la scriitorii antici, cari deosebesc fórte lámurit pe Pelasgi, pe Greci și pe Traci unii de alții, și totuși adesea îi împleticesc la olaltă.

Cu acest prim raport de strat și substrat se începe istoria Peninsulei Balcanice, și se desfășoră apoi de atunci, la intervaluri depărtate, prin alte doë raporturi analóge:

1) peste cea mai mare parte din stratul tracic, devenit la rîndul seũ substrat, se aședă Latiniî, dând nascere naționalității traco-latine a Românilor;

2) peste cea mai mare parte din stratul român, devenit la rîndul seũ substrat, se aședă Slaviî, dând nascere naționalității româno-slavice a Serbilor și naționalității româno-slavice a Bulgarilor.

Din prima amalgamare — latinisarea Tracilor — se sustrage numai némul albanes, unicul supra-viețuitor nemijlocit al stratului ante-latin și acela mulțumită căruia noi putem sci astăzi cam ce fel de ginte a fost acea tracică, ceea ce n'am sci a-

própe de loc după puținele date linguistice și etice, împrăștiate pe ici-colea în literatura clasică.

Din amalgamarea a doua — slavisarea Latinilor — s'aú sustras numai Românii din Dacia. Repetâm încă odată: *numai Românii din Dacia*, căci așa numiții Macedo-Români și Istriano-Români, *Armânii* din Pind și *Rumerii* din Dalmația, după cum ne vom încredința mai la vale, nu se pogórá din Latiniú de acolo din epocă cea ante-slavică, ci se trag din numeroase cete de **D a c o - R o m â n i** din Carpați, trecute peste Dunăre abia în secolul X.

Pe Grecii, din cauza înaltei lor culture literare, de'naintea căriú se închinaú cu entusiasm Scipionii și Cesarii, Romanii n'aú putut și chiar n'aú vrut să-í latinizeze. Din ce în ce mai scăpétați sub raportul moral și intelectual, Grecii totuși și-aú păstrat astfel străvechea lor naționalitate, o păstréză și o vor păstra și de acum înainte. Amestecul medieval cu Slavii, cu Albanesii, cu Românii, cu cine mai scie cine, — un amestec care făcea pe al-de Fallmerayer să tăgăduescă elenismul palicarilor de astăzi, — acel amestec grecesc pe cei ce se însoțiaú cu dînșii, dar pe dînșii nu i-a românizat, nici albanizat, nici slavizat. Ca naționalitate, Kir-Iane se trage d'a-dreptul din Leoniđi și din Aristotelii, din Temistocli și din Platonii, din acea pleiadă de capete sublime și de inimii uriașe, a căroră răsărire pe un petecuț de spațiu într'un petecuț de timp este un fenomen fără păreche în istoria omenirii. Grecii actualii sînt

o continuitate directă a vechilor Elini, tot așa precum Coptii actuali, fără graiul cărora nu s'ar fi putut descifra hieroglifile, sînt o continuitate directă a vechilor Egipteni.

Numai și numai legionarii romanii ar fi fost în stare să desnaționalizeze pe Grecii, și ei n'aũ făcut'o. În Grecia cea cucerită — observă Mommsen (Röm. Gesch. V. 249) — se învêta mai puțin latinesce, decum se învêta grecesce în Roma cea cuceritoare. Mai mult decît atâta: Romanii îngăduiau de bună voe Grecilor să grecezeze întrêga parte meridională a Peninsulei Balcanice, în care de altmintrelea procesul de grecisare se începuse deja sub Filip și sub Alexandru cel Mare. La umbra aquilei capitoline, acéstă propagandă grecescă se întindea pînă la Balcani. În Tracia propriu ȕisă, devenită provincie romană cu un secol înainte de cucerirea Daciei, inscripțiunile pînă la Traian, sub Traian și după Traian sînt aprópe tóte grecesce; ba chiar și legionarii cei mai curați Romani, bună-óră un *Aurelius Mucianus*, cum s'ar ȕice la noi un «Aurel Mucenu», își făceau fală de a nu scrie în latinesce, ci: *Αὐρελῖος Μουκιανὸς πραιτωριανὸς κώβορτης τρίτης πραιτωρίου*, etc. (Dumont, Inscr. de la Thrace p. 11; cfr. Heuzey et Daumet, Mission de Macédoine, Paris 1864; O. Антонопъ, Поѣздка въ Румелию, Petersb. 1880). Este arheologicesce absurd de a crede, că Români de astăȕi din Macedonia, din Epir, din Tesalia, s'aũ format acolo în acea epocă; și vom vedé mai jos că acésta este ab-

surd nu numai archeologicesce. La nord însă, între Balcani și între Dunăre, apoi pe întregul teritoriu iliric, ocupat astăzi de elementul serbo-croat, cu atât și mai virtos în Dalmația cea pe atunci privită ca o parte a Italiei, cultura latină și numai latină se lăția fără nici o pedecă de-asupra substratului tracic, pe care l' metamorfoză și prin care se metamorfoză ea însăși într'o naționalitate românească trans-danubiană, paralelă cu naționalitatea românească cis-danubiană din Carpați, născândă ce-va mai târziu din aceleași două ingrediente — din Latină și din ramura tracică a Dacilor. În Epir, grație unor fericite împrejurări topice excepționale, Tracii scăpau și de Greci și de Români, însă numai acolo.

Românii și Grecii împărțeau dară atunci, între secolii III — VII, în două jumătăți aproape d'o potrivă întinderea Peninsulei Balcanice: unii la nord de Balcani, ceilalți la sud. Grecii mai aveau pe deasupra insulele și fâșii grecisate din Asia și din Africa, ba încă și orașele din Dobrogea și de lângă Dunăre, iar Românii, pe lângă Oltenia, Banat și o parte din Ardél, își tindeau ramure peste Pannonia, unde mai în urmă îi găsi năvala maghiară. Cât se atinge de Muntenia propriu și de Moldova, să nu căutăm acolo pe Români în acea epocă, în care vijiia pe termenul nordic al Mării-Negre rostogolirea hórdelor răsăritene spre gurile Dunării. Dela Nistru și pînă la Olt era o adevărată vale

a plângerii, de unde nu scăpai decât numai dóră înfundându-te în creeri Carpaților.

E comic, și totuși este foarte adevărat, că cel mai vechiu monument al limbei române, un monument istoricesce mai prețios pentru noi decât însăși Columna lui Traian, se datoréză unui catâr, «*τῷ ἡμίονω*», despre care vorbesc pe larg doi scriitori bizantini din secolul VI: Theophanes în *Ἱστοριῶν βίβλοι δέκα*, și Theophylactus Simocatta în *Ἱστορία οὐκουμενική*. Incepând dela Thunmann și pînă la Cipariu, începând dela Cipariu și pînă la mine, toți pe rând sîntem nevoiți a încăleca pe acel năsdrașan catâr, fără care n'am fi în stare astăzi a dovedi printr'un text neîndoios vechea latinizare a Tracilor între Balcani și între Dunăre. Era pe la anul 580, sînt acum trei-spre-dece vécuri. Chaganul Avarilor pustiia Imperiul Oriental. Doi hatmani romani, Comențiol și Martin, ascunși în kódrii Balcanilor, aũ năvălit de acolo pe neașteptate asupra barbarilor. Isbânda era sigură, să nu se fi întâmplat catârul de mai sus, care purta o povară. Povara alunecând și cădënd de pe catâr, fără ca s'o bage de samă stăpânul dobitocului, un alt ostaș strigă, cât îi ținea gura, să se întórcă ca s'o rădice: *τόρνα, τόρνα φράτρε* = t ó r n ă, t ó r n ă, f r a t r e! Așa dice Teofane, și tot așa povestesc Teofilact, la care însă este forma r e t ó r n ă: *ῥε-τόρνα*, și se mai adaugă că aceste cuvinte erau în limba țcrii, adecă în graiul locuitorilor din regiu-

nea Balcanilor : «*ἐπιχωρίω τε γλώττη*». Intréga óste a lui Comențiol și a lui Martin fiind compusă din Români, țipétul «*tórnă, fratre!*» produse între dânșii o mișcare de spaímă, căci el însemna retragere : *î n t u r n a r e* sau *r e ' n t u r n a r e*. Româniî dară aũ fugit, însă «*t ó r n ă, t ó r n ă, f r a t r e*» ne-a ramas, încât istoricul trebuie să bine-cuvinteze acea fugă, datorită unui catâr.

Acésta se petrecea, încă o dată, în a doua jumătate a secolului al VI-lea.

Precum la nord în Dacia peste substratul tracic se așternuse stratul latin, tot așa dară aũ dispărut Traciî sub Latinî și la sud în antica Mesiă, iar cu atât mai vîrtos nu puteaũ să nu dispară în regiunea Iliriei, unde elementul tracic fusese cel d'în tãî cucerit și latinisat.

În locul numeróselor dialecte tracice de altă dată, trebuiaũ să se formeze trei mari dialecte traco-latine : dialectul daco-latin în Carpați, dialectul meso-latin în Balcani și dialectul iliro-latin spre Adriatică ; trei dialecte cari, dela apus spre răsărit, alcătuiaũ o prelungire organică a grupului dialectelor italiene.

Afară din Epir, Traci nu mai era nicăiri, adecă nicăiri nu se mai vedeaũ pe de-asupra.

Acum, în secolii VI și VII, se arétă un noũ strat : stratul slav. Într'un mod sporadic și fără a rămâne pe loc, ci numai nãvãlind, prědãnd, învîrtindu-se și apoi întorcẽndu-se, Slavii făcuseră cuno-

scință cu Peninsula Balcanică deja cu mult mai dinainte, mai ales amestecați printre Goți, printre Huni, printre Avari. In deșert însă slaviștii de altă dată cu generalul Čertkow în frunte, și d. Drinow mai încóse (Заселение Балканскаго полуострова Славянами, Moscva 1873), și-au bătut și-și bat capul de a găsi locuințe compacte statornice de Slavī în Dacia pînă la secolul VI, iar peste Dunăre pînă cu un secol mai târziu.

Pentru a ajunge la scopul lor, Čertkowiī și Drinowii sînt siliți a alerga la următoarele mijlóce :

1. Dînșii ieaū invasiunile momentane de Slavī, și chiar aparițiunile individuale de câte un Slav, drept aședăminte etnice permanente, ca și când — de pildă — ar susținé cine-va că România a fost colonisată de Germani, fiind-că armate austriace aū trecut pe la noi nu o dată, saū fiind-că un Winterhalder a fost sub-ministru la Finance, iar un Van Saanen la Externe;

2. dînșii restălmăcesc prin lexiconul slav ic vechea nomenclatură topică și personală a Peninsulei Balcanice, adecă nesce cuvinte al căror a sens nu se scie și, prin urmare, e lesne orī-și-cuī, când apucă o vorbă *en bloc* fără s'o descompună în tulpină și 'n sufix și fără a se întemeia pe vr'o lege fonetică, să-ī dea tot felul de sensurī cu ajutorul unor asemănări curat materiale, de exemplu un *Hasdeū* prin cele trei sonurī *h-s-d* póte să devină latinul *Hosidius* saū evreul *Khisdaī* saū olandesul *Heusde* ;

3. În fine, dinșii resping mărturia contrariă a texturilor celor mai necontestabile, bună-ora a împăratului Constantin Porfirogenet, și se întemeiază pe vre-o interpolațiune posterioară dintr'un text indiferent, bună-ora pe pasagiul despre cele «șapte némuri slavice» în Tracia la Arménul Moise de Choren, scriitor din secolul V, dar a căruia cronică a fost refăcută în secolul X, când s'a și intercalat în ea pasagiul în cestiuine, luat din Anastasius Bibliothecarius, scriitor din secolul IX.

Nici o dovadă serioasă despre aședarea Slavilor pe Peninsula Balcanică înainte de secolul VII nu există.

Cele «șapte némuri slavice» ne întimpină pentru prima ora la Bizantinul Teofane sub anul 678, o sută de ani după «tórna, tórna, fratre.»

Pe când Românii din Balcani strigaú : t ó r n ă t ó r n ă , f r a t r e , — tot atunci trăia Gotul Iornande, ajuns episcop al Ravennei în Italia, și trăia Grecul Procopiú, devenit prefect al Bizanțului, cele mai sigure doă isvóre despre începuturile Slavilor pe Peninsula Balcanică, cele mai sigure nu numai prin aceea că erau contimpurani, dar mai ales prin călătoriile lor și prin înalta pozițiune politică a amîndurora. Pe timpul lui Procopiú și a lui Iornande, adecă în secolul VI, la médi-đi de Dunăre nu se află încă nicăiri nici un aședamînt slav, ci numai la nord, și anume în sus dela gurele Dunării. Iornande, mai ales, descrie pe cât

se p \acute{o} te de limpede marginile topografice ale celor do \acute{e} mari ramure slavice orientale de atunci : An \acute{t} i \acute{i} și Slavini \acute{i} . Slavini \acute{i} — \acute{d} ice el — se \acute{i} ntind dela Dun \acute{a} re p \acute{i} n \acute{a} la Nistru și apoi spre nord p \acute{i} n \acute{a} la Vistula, iar An \acute{t} i \acute{i} dela Nistru spre r \acute{e} s \acute{a} rit p \acute{i} n \acute{a} la Nipru.

No \acute{i} am tradus din textul lui Iornande numai partea care se cuprinde \acute{i} n t \acute{o} te edi \acute{i} unile și \acute{i} n t \acute{o} te manuscriptele. Am l \acute{a} sat f \acute{a} r \acute{a} traducere pasagiul, pe care slavi \acute{s} tii, cu Schaffarik \acute{i} n cap, \acute{i} l t \acute{a} g \acute{a} duesc sub cuv \acute{i} nt c \acute{a} : «n'are nici un \acute{i} n \acute{t} eles» (Abkunft d. Slawen, 115.) Acel pasagi \acute{u} \acute{i} ns \acute{a} se g \acute{a} sesce at \acute{a} t \acute{i} ntr'un manuscript f \acute{o} rte important, precum și \acute{i} n primele edi $\acute{i$ uni, și dac \acute{a} el nu avea nici un \acute{i} n \acute{t} eles pentru Schaffarik, l'a c \acute{a} p \acute{e} tat totu \acute{s} i pentru Zeuss, iar dela Zeuss \acute{i} nc \acute{o} ce se mai \acute{i} nt \acute{a} resce printr'o descoperire archeologic \acute{a} . Pasagi \acute{u} l \acute{i} n cestiune sun \acute{a} \acute{i} ntr'un manuscript: «a civitate novi et Sclavinorum unnenſe et lacu qui appellatur Musianus»; \acute{i} n primele edi $\acute{i$ uni, \acute{i} ncep \acute{e} nd dela a lui Bonaventura Vulcanius: «a civitate nova et Sclavinorum unnenſi et lacu qui appellatur Musianus.» «Lacus Musianus» se scie c \acute{a} este lacul Ramsin \acute{i} n Dobrogea. Aci se \acute{i} mpac \acute{a} to \acute{f} i comentatorii. Ceea ce nu pl \acute{a} cea lui Schaffarik este anume : «Sclavinum Rumunnense». Zeuss, un cap genial ca linguist și ca istoric tot-odat \acute{a} , acela care — dup \acute{a} expresiunea lui R \acute{o} sler (Ub. d. Zeitpunkt d. slaw. Ansiedlung, \acute{i} n Sitzungsab. d. wien. Akad., phil-hist. Cl. t. LXXIII p. 96) — «ne minu-

néză cu atât mai mult cu cât mai bine îl cu
nóscem ;» Zeuss, reproducând pasagiul de mai
sus (Die Deutschen u. die Nachbarstämme p.
593 — 4), constată că «Civitas Nova» se numia
la Bizantinî oraşul Nicopole, iar «Sclavinum
Rumunense» — ăice el — ar puté să fie
actualul sat Slăveni în districtul Romanaţi, ast-fel
că textul întreg din Iornando însemnéză că: «lo-
cuinţele Slavinilor se întindeă în jos pînă la gurile
Dunării şi pînă la Olt.»

Şi când ăicea acestea pe ghicite prin puterea
geniului seú, Zeuss nu sciea că satul Slăveni de
lîngă Olt a fost în adevăr un punct fórte însemnat
deja în epoca romană. Cu alte cuvinte, Zeuss nu
putea să scie ceea ce va vorbi în urmă despre
Slăveni d. A. Odobescu bună-óră, când — profi-
tând de săpăturile altora de mai înainte — ne dá
în studiul seú despre «Antichităţile din Romanaţi»
(Scrieri t. II, p. 414, 447) următórea notiţă: «Mai
«spre nord la Slăveni, alăturî cu calea lui Traian,
«este o cetate pătrată cu şanţ întreit şi cu un turn
«lîngă dînsa, aşedate drept pe malul înălţat al Ol-
«tului. In rîpa de sub cetate şi sub curtea d-lui
«Murgăşenu s'a deschis la 1837 o boltă subterană,
«din care s'aú scos mai multe tábliţe de pétră sculp-
«tate cu icónele ăeului Mitra şi cu inscripţiunile:
«SOLI. INVICTO. MITHRAE., şi un altar purtând
«cuvintele: ARA. SOLIS...» Şi apoi mai jos a-
daugă: «Iată acum informaţiunile ce ne veniră
«dela Slăveni (plasa Ocolului): în acéstă comună

«Slăveni se află în centrul seǔ ruinele unei *vechi* «cetăṭi», care, după cercetările făcute prin bĕtrâniĭ «comunei, nu se scie de când și de cine este zidită, ale cărĭi șanṭuri se vĕd a fi fost numai de «pămĭnt, iar nu de pĕtră sau de cărămidă. *Bănuṭi* «cu *inscriṭiuni* fôrte vechĭ s'aũ găsit adesea de «locuitori pe ruinele acestei cetăṭi. Se mai află încă «prin acĕstă comună, ruinat, un *drum așternut cu «pĕtră* mărunṭă, avĕnd direcṭiune dela miĕḑi-nópte «spre miĕḑi-ḑi prin comună, care se ḑice a fi fost «făcut de împĕratul Traian (subscr. P. Ionescu...).»

În România sĭnt mai multe sate numite «Slăvescĭ», dar — atară de acel sat de lângă Olt — nici o localitate nu pórta numele de Slăveni, în care se păstrĕză atăt de viũ «Sclavinum» al lui Iornande, «Sclavinum Rumunense», adică «Slăvinul Românesc», marginea cea apusenă a stăpânirii slavice la noi în secolul VI. Sulixaṭiunea romănescă cea mai obiĕnuită a nomenclatureĭ de sate fiind în «-escĭ» și în «-eni», *Slăveni* este o formă posterioară analogică în loc de vechiul *Slăvin*, «Sclavinum», în care ne întimpină sufixul «-in», un sufix mult mai rar, dar fôrte caracteristic în numirĭ topice oltenice: Severin, Marotin, Potopin, Scoreodin, Robotin, Sămbotin etc., și în cele personale ca: Tudorin, Florin, Sorin și altele. Fie topic, fie personal, sufixul nostru «-in» este vechĭul latin onomastic -inus, -ina, inum, mai adesea numai amplificativ, ca în «Severinus» din «Severus», «Justinus» din «Justus», «Constantinus» din

«Constans», «Paulinus» din «Paulus» etc. Topicul «Slavin» cată dară să se fi născut din personalul «Slăvin», o amplificațiune printr'un sufix curat românesc din numele «Slav», foarte întrebuițat altă dată la toți Slavii: Slavata, Slavek, Slavko, Slaven etc. (Морошкинъ, Именословъ, p. 179 — 85; cfr. Венелинъ, Граматы p. 348). Românii, ca și alte popóre, împrumutau numi personale de pe la toți vecinii, adesea fără nici o schimbare; pe «Slav» însă el l'a românizat în «Slăvin» printr'o sufixațiune de tot romanică. Mai este de observat că *v* între doă vocale s'a conservat în «Slăvin» ca și în «Severin», căci fonetica numirilor topice și personale diferă în această privință de fonetica vorbelor comune, în cari un asemenea *v* tinde a se vocalisa ca în «cal = ital. cavallo». Identificarea între Slăvenii de astăzi și între «Sclavinum» din secolul VI, bănuită de Zeuss printr'o interpretare exclusiv istorică a textului lui Iornande, se confirmă dară pe deplin prin archeologie și prin lingvistică tot-o-dată.

Intregul pasagiu: «Sclavini a Civitate Nova et «Sclavino Rumunnensi et lacu qui appellatur Musianus usque ad Danastrum et in boream Vistula tenus commorantur; hi paludes sylvasque «pro civitatibus habent», însemnéză ast-fel: «Hotarele Slavilor se încep în centru dela Dunăre «în fața Nicopolei, apoi la stânga dela Olt în dreptul Slăvinului românesc, iar la dreapta dela lacul Ramsin în Dobrogea, mergând de aci spre

«nord și spre răsărit pînă la Vistula și pînă la «Nistru, pe unde nu sînt orașe, ci numai bălți «și păduri.»

Cele trei puncturi sudice, Iornande le înșiră în ordinea importanței lor relative: Nicopole, Slăvin, Ramsin; iar la «Sclavinum» el adaogă epitetul «rumunnense», «românesc», tocmai pentru a se feri de confuziune, de oră-ce în pasagiul întreg e vorba de poporul Slavinilor, cărora «Sclavinum» nu le aparținea, ci aparținea Românilor.

Acest «rumunnensis» ne aduce aminte că sufixul «ensis» devenise așa dîcînd specific pentru numirile etnice din Dacia: *Αλβοκήνσιοι, Πιαρήνσιοι, Τρικορήνσιοι, Ποτουλατήνσιοι, Σαλδήνσιοι, Καυκοήνσιοι, Κοτήνσιοι, Ρατακήνσιοι*, Amicenses, Picenses etc. la Ptolemeu, la Dione Cassiū, la Ammian Marcellin și la alții. Cătră aceste «numiri etnice din Dacia», după expresiunea lui Pott (Personennamen, p. 459), se mai adaogă acum: *R u m u n n e n s e s*, — prima mențiune textuală a formei *R o m â n* sau *R u m â n*.

Pe cînd d. Gr. Tocilescu scormolesce cu sapa în mână și descopere în Dobrogea orașul roman Tropaeum, despre existența căruia nu mai e chip a ne îndoi, îmi pare bine de a descoperi și cū, la un alt capăt al lumii româncesci, orașul oltenesc «*Sclavinum rumunnense*»; totuși, mai puțin norocos decăt vechiul meu elev și acuma iubit coleg, acéstă descoperire eū cată s'o împărțesc cu rēposatul Zeuss, ba încă trebuie să-i las lui par-

tea cea mai frumoasă. Merg cu altruismul și mai departe: îmi pare rău că împărțela nu s'a făcut mai de 'nainte între Zeuss și între d. A. Odobescu, căruia un Zeuss ar fi trebuit să nu-î scape din vedere, când scria tocmai despre Slăveni.

La Iornande ramura Slavinilor se întindea dela Dunăre în sus pînă la Vistula, pe când la răsărit de dînsii locuia ramura Anților dela Nistru pînă la Nipru. Acastă prețioasă indicațiune «Vistula» ar fi ea singură de ajuns pentru a ne arăta, că Slavinii erau anume Poloni, iar Anții erau Ruși sau mai bine Ruteni. Polonii dară aū tost aceia cari în secolul VI ocupaseră întreaga Moldovă cu Muntenia pînă la Olt și cari — cu câte-va decimii de ani mai în urmă — s'aū revărsat peste Dunăre pentru a da acolo nascere naționalității bulgare. La acest polonism al Bulgarilor noi vom reveni mai jos. De-o-cam-dată să trecem la Serbi.

Ceea ce Procopiū și Iornande sînt pentru începuturile Bulgarilor, pentru începuturile Serbilor este Impăratul Constantin Porfirogenet. Nimeni nu era mai în pozițiune decât dînsul de a cunoște tot ce se petrecea, sau ceea ce se petrecuse într'o epocă destul de apropiată, în margnile și la hotarele imperiului. Ei bine, el ne spune foarte limpede, că întreaga ginte serbescă, Serbii proprii și Croații cu diferitele lor subdivisiuni, s'aū așezat pe teritoriul spre Adriatică în secolul VII, sub împăratul Eracliū, adecă ce-va înainte de anul 640, și că se pogorise acolo din părțile Bavariei (*Βαυβα-*

gela), învecinate cu Franconia (*Φραγγλα*=Francia orientalis), deci nici de cum din Rusia, și nici din Galiția, după cum, unul după altul și unul dela altul, tot repetă slaviștii, ci anume din ramura cea mai occidentală a Slavilor, adică din ramura bohemă.

Se pare că însuși cuvântul *Serb* a fost într'o vreme óre-care un nume generic pentru întreaga ramură bohemă. Așa șișii Sorabii din Lusația, cari își dau ei-înșii numele de «Serbi» întocmai ca și Serbii din Peninsula Balcanică, vorbesc un dialect bohem, amestecat cu elemente polone. Nu e apoi fără însemnătate, că în cronică bohemă rimată a lui Dalimil, scrisă pe la anul 1300 pe basa legendelor poporane, ne întimpină următorul pasagiu despre «Ceh», fabulosul părinte al naționalității boheme: «În gîntea serbă este o țără, care se numesce Croația; în acea țără era un boier, care se numia Ceh...» Scriind acestea pe la finea secolului XIII, Dalimil nu putea avé în vedere vre-o altă Serbie sau vre-o altă Croație decât singurele cari existau atunci și cari există pînă astăzi. Prin urmare, unicul sens legendar, care se pôte da într'un mod firesc pasagiului de mai sus, este că la Bohemă era încă prospătă în secolul XIII tradițiunea despre strînsa lor legătură de ním cu Serbii și cu Croații și despre vechea respândire a numelui «Serb» peste întreaga ramură bohemă. Dalimil se împacă pe deplin în acéstă privință cu aceea ce ne spune Constantin Porfirogenet.

Bulgarii priviți ca o coloniă polonă și Serbiile ca o coloniă bohemă, iată ce-va cu totul nou, deși rezultă d'a-dreptul din mărturia fântânelor istorice celor mai temeinice.

Acastă mărturie atât de pozitivă n'o vedeau ore predecesorii mei, aceia cari citéză mereu pe Iornande și pe Constantin Porfirogenet? Negreșit că ei o vedeau, dar se sbuciumau a n'o vedé, adevă a o încungitura saú a o réstălmăci prin fel de fel de tertipurî, numai și numai fiind-că pe cei tendențioși îi nemulțumia că Slaviile nu sînt destul de vechi pe Peninsula Balcanică, iar pe cei nepărtenitori îi încurca o teorie lingvistică cu desăvîrșire falsă, pe care dînșii o îmbrățișară fără s'o fi cercetat mai de aproape. Vom vorbi numai cu aceștii din urmă, a căroră rătăcire e de bună credință.

Dobrowsky împărția pe toți Slaviile în două ramure: o ramură orientală, în care el bagă pe Ruși, pe Bulgari și pe Serbi, și o ramură occidentală, în care el pune pe Poloni și pe Bohemi. Criteriele acestei clasificățiunii, așa cum ni le dă Dobrowsky (*Institutiones linguae slavicae*, Vindob. 1822, p. I), sînt tóte fără nici o greutate. Primul criteriu este că Slaviile orientale dic «razum», pe când cei occidentali «rozum»; ultimul criteriu este că Slaviile orientale dic «desnitza», pe când cei occidentali «pravitza»; și tot așa sînt și celelalte opt din numărul total de zece criterie. După nesce asemenea criterie, Rutenii trebuiesc despărțiți de Slaviile orientale, căci ei dic «rozum», nu «razum».

Nu după deosebiri lexice și nu după forme rare sau isolate se clasifică dialectele unei familii lingvistice, ci ele trebuie clasificate după trăsurile cele fundamentale fonetice. Ast-fel, de exemplu, ceea ce caracterisă graiul rusesc și pe cel rutenesc după toate dialectele și în toate monumentele literare, întru cât nu s'a furișat în ele limba bisericăscă paleo-slavică, este așa numitul *pleni-son* (rusesce *полногласіе*), adică sonurile liquide *l* și *r* provócă o reduplicare vocalică a silabei, de ex.: «golová» în loc de «glòva» sau «gláva», «gòrod» în loc de «grod» sau «grad», «koròli» în loc de «krolî» sau «kralî» etc. Acest pleni-son, cu care s'a bălăbănit toți slaviștii, începând dela Vostokov și pînă la Potebnia, este atât de esențial și atât de circulator în graiul Rușilor și al Rutenilor, încât isbesce dela cea d'întâiu clipă urechea ori-cărui ne-Rus sau ne-Rutén. Nicî Poloniî, nicî Bohemiî, dar nicî Serbiî, nicî Bulgariî, nu cunosc cătuși de puțin acest fenomen fonetic, de ajuns el singur pentru a construi o unitate dialectală deosebită ruteno-rusă.

Unitatea ruteno-rusă este aceia pe care Iornande o numia *An țî*, «Antes», spunându-ne că ei stăpânesc dincolo de Nîstru și că sînt ramura cea mai puternică a ginții slavice: «fortissimi eorum», ceea ce e adevărat pînă astăzi.

Alături cu unitatea ruteno-rusă, fără ca să vorbim aci despre dialecte mici, cari lesne își pot găsi locul intern sau intermediar din dată ce se

va stabili o adevărată clasificățiune a dialectelor celor mari, ne întimpină alte două unități slavice dialectale: unitatea polono-bulgară și unitatea bohemoserbă.

Pe Polono-Bulgari îi caracterisă:

1. Vocala nasală. În vechea bulgară, adică în așa numita paleo-slavică, această vocală se reprezintă prin literele cirilice Ѣ și ѣ, rostite ca *on* și *en* în francezul «*bon*» și «*fin*»; la Poloni 'ea se scrie astăzi prin *a* și *e* cu cedilă: *ą*, *ę*. La Bulgari actuali vocala nasală s'a păstrat numai în unele localități sau în unele vorbe, dar totuși s'a păstrat cu o deplină certitudine. Fenomenul a fost indicat de mult de Grigorovič, apoi studiat de Miklosich (*Die Sprache d. Bulgaren*, Wien, 1858) și urmărit de Hattala (*Književnik*, t. II, p. 461 sqq.). Între vocala nasală polonă și între cea bulgară nu există cea mai mică diferență. Nicăi Ruteno-rușii, nicăi Bohemo-serbi nu cunosc această particularitate, atât de caracteristică pentru fonetismul polono-bulgar. Luând exemple din textul publicat de Hattala, noi vedem bulgăresce «*enzik*» = polonul «*język* (*język*)», pe când rusesce, rutenesce, bohemesce și serbesce cuvântul sună «*язык*» sau «*іезик*» fără nici o nasală; bulgăresce «*рѣнка*» = polonul «*reńka*», pe când rusesce, rutenesce, bohemesce și serbesce: «*рука*». Vorbele noastre «*poruncă*», «*rând*», «*muncă*», «*răspintie*», «*oglinďă*» etc., noi le-am împrumutat anume din vechea bulgară, și sub aceiași

formă nasală le-am fi putut împrumuta dela Poloni, numai dela Bulgari și dela Poloni, nici-o-dată dela cei-lalți Slavi. La cei-lalți Slavi vocala *on* și *en* nu ne întimpină nici în graiul de astăzi, nici în monumentele lor cele mai vechi, afară numai de dialectul sloven, despre care vom vorbi mai jos.

2. Sonul *dz* pe lângă *z* nu există nici la Ru-teno-ruși, nici la Bohemo-serbi, ci numai la Polono-bulgari. În grafica cirilică *z* se scriea **з** și se numia «zemlia», iar *dz* se scriea **ѕ** și se numia «dzialo», fie-care son posedând câte un semn grafic deosebit. Câte un semn grafic deosebit au ambele sonuri și în alfabetul slav icel numit glagolița. Miklosich a dovedit de-mult că litera **ѕ** și cea corespunzătoare din glagolița exprimă, tot-d'a-una a-nume sonul *dz* (Rad jugoslov. Akad., IX, 11—16). Tot așa în texturile cirilice românesce **ѕ** se rostescetot-d'a-una *dz*, și este mai cu samă des în cele moldovenesci: **радѕа** = *radzâ*, **брандѕа** = *brândzâ* etc., dar **ѕалог** = *zalog*. Polonesce se scrie *z* și *dz*: «ziemia» și «dzień.» La Bulgarii de astăzi sonul *dz*, ca și vocala nasală, nu se mai aude pretutindenea, dar pe unde s'a păstrat, acolo sună curat polonesce (frații Tzankof, Gramm. d. bulg. Spr. 7). În bulgarul *dzvâneț* «clopoțel» *dz* sună întocmai ca în polonul *dzwónek* «clopoțel», rusesc *zvонok*, bohemesc *zwonec*. Nemic analog la toți cei-lalți Slavi, afară de Slovaci, la cari cătră elementul bohem s'a adaos cel polon. Belo-rușii sînt pe jumătate Poloni prin consonatismul lor. La Ru-

tenî *dz* sună numai în cuvintele împrumutate dela Poloni sau dela Moldoveni; iar la Muntenegreni este un italianism: «*z* dulce» ca în «*razzo*» sau «*pranzo*».

3. În fine, Polonii și Bulgarii se întâlnesc în sunul *ia*, pe care Ruteno-rușii și Bohemo-serbii îl rostesc *ie*. În alfabetul cirilic acest *ia* e represintat prin litera **ѣ**, numită «*iatî*». Împrumutând cirilica dela vechii Bulgari, Românii au conservat lui **ѣ** valoarea-i cea adevărată, pe care Rușii și Serbii au schimbat-o în *ie*. Numai Bulgarii și Polonii țin: «*vîara* = **вѣра**», nu «*vîera*», «*gnîazdo* = **гнѣздо**», nu «*gnîezdo*», «*nevîasta* = **невѣста**», nu «*nevîesta*».

În acest mod, trei particularități fonetice de cea mai mare însemnătate: vocala nasală *on* și *en* (**ѡ**, **Ѣ**), dublul *z* și *dz* (**з**, **ѕ**) și iatismul în loc de ietism, stabilesc o unitate dialectală polono-bulgară în opozițiune cu unitatea dialectală cea ruteno-rusă.

Unitatea bohemo-serbă, pe de altă parte, se caracterisă prin:

1. Funcțiunea vocalică a lui *r*. Bohemesce și serbesce se ține de o potrivă *trn*, *prst*, *krk* etc., acolo unde toți cei-lalți Slavi trebuie să recurgă la o vocală propriu țină: *tern*, *perst*. Nicî Ruteno-rușii, nicî Polono-bulgarii nu cunosc acest fenomen.

2. Din toate dialectele slavice, numai Bohemi și Serbi posedă cantitatea prosodică: vocale lungi și vocale scurte în sensul cel clasic musical al

cuvîntului. O vocală lungă la Bohemi p^ote fi scurtă la Serbⁱ și vice-versa, după cum este chiar în unele dialecte boheme sau serbescⁱ, dar fenomenul în sine e același, și el deosebesce cu totul unitatea bohemo-serbă de cele-lalte do^e unități: cea ruteno-rusă și cea polono-bulgară.

Despre accentuațiunea polono-bulgară și cea bohemo-serbă noi vom vorbi mai jos.

A pretinde că Rutenii și Rușii au avut și ei odată vocala nasală sau vocala liquidă și le-au perdut mai în urmă, sau că Polonii nu avuseseră dintru 'ntăiu pe *dz* și l'au căp^etat mai târziu, este a confunda noțiunea concretă de un dialect național cu noțiunea abstractă de o limbă primitivă comună unei ginți. E vorba de Ruteni, de Ruși, de Poloni, de Bohemi, de când Rutenii sînt Ruteni, de când Rușii sînt Ruși, Polonii Poloni și Bohemii Bohemi, iar nici decum nu e vorba de o teoretică epocă anterioară unitară.

Ei bine, de când Rutenii sînt Ruteni și Rușii Ruși, adecă dintr'o peri^odă cu mult mai veche dec^{ât} secolul VI, — și numai acest secol ne interesează pe noi în studiul de față, — ei n'au nici o urmă de vocala nasală a Polono-bulgarilor, de vocala liquidă a Bohemo-serbilor, de *dz*, de cantitatea prosodică, etc.

Orⁱ-care ar fi fost, sub raportul fonetismului, ipotetica «limbă primitivă comună» a Slavilor, ea se diferențiasse în câte-va dialecte mari dintr'un

timp immemorial, fie-care mare dialect dobândind un caracter propriu prin același proces prin care s'au caracterizat mai încôce Bulgariii și Serbii: s t r a t i f i c a ț i u n e. Acéstă lucrare a substraturilor eterogene asupra diferențării Slavilor era cât p'aci s'o ghicescă eminentul linguist rusesc Baudouin de Courtenay, elev al lui Ascoli; dar a trecut iute pe d'asupra-î cu următórea observatiune nedesvoltată și neaplicată: «Probabil o înrîurire stră-
«ină, de alt ném, a comunicat deosebitelor grupuri de dialecte și sub-dialecte slavice caracterul «cel distinctiv al fie-căruî grup.» (Программа лекцій, Kazan 1881 p. 145.

Trei straturî de o potrivă slavice aședându-se fie-care în trei regiuni diferite peste câte un alt fel de substrat etnic, unul a devenit bohem pe Elba, cel-lalt polon pe Vistula, cel de al treilea ruteno-rus pe Nipru sau pe aiurea; și din același moment fonetismul fie-căruia din ele este un fonetism a-partede. Substratul Bohemilor va fi fost tătarec sau fines, nu se scie; cu mai multă siguranță se póte crede că substratul Polonilor a fost anume litvan, și numai asupra acestuia din urmă noi ne vom opri o clipă.

Litvaniî nu sînt Slavi, după cum nu sînt nici Germani, ci o ginte indo-europeă separată. Prin încălcări succesive din partea altor némuri, ei au ajuns a fi puțin numeroși, dar totuși se împărțesc în doé mari dialecte: cel litvan propriu și cel letic, după ce un al treilea dialect, cel prusic, a

dispărut cu desăvîrşire. LeŃii sau Latîşii sînt ramura cea mai nordică, lîngă Marca-Baltică; Litvaniî propriu ęişii, ramura cea sudică, sînt din vecii vecilor la cîsta Polonilor, în acelaşii chip în care Bascii sînt la cîsta Spaniolilor sau Bretonii la cîsta Francesilor, adecă: înghiŃind Spaniolii substratul iberic, au rēmas neînghiŃiŃii numai Bascii; înghiŃind Francesii substratul galic, au rēmas neînghiŃiŃii numai Bretonii; înghiŃind Polonii substratul litvan, pe care'l cotropiseră la aşedarea lor în regiunea Vistulei, numai o parte din acel substrat a rēmas neînghiŃită.

Acca vocală nasală, pe care n'o au Ruteno-ruşii şi Bohemo-serbii, pe care n'o are nici chiar ramura cea letică a Litvanilor, Litvaniî propriu ęişii o au pe deplin dezvoltată, de unde dînşii, ca substrat, au dat'o stratului polon.

Lăsăm ca alŃii să urmărescă mai departe ceea ce noi ne mărginim aci a indica pe scurt, căci nouă ne ajunge a constata conformitatea faptului istoric cu faptul lingvistic. Când Iornande aduce pe Bulgarii dela Vistula, iar Constantin Porfirogenet pe Serbii din Bohemia, mărturia lor atît de ponderosă prin sine însăşii, nu numai că nu e în contradicere cu adevărata clasificăune a dialectelor slavice, ci tocmai se controlază şi se întăresce prin acēstă clasificăune.

În invasiunile Polonilor peste Dunăre, înainte de aşedarea lor acolo, au participat une-orii şi cete

vecine de Ruteni de peste Nistru, adică — în graiul lui Procopiū și al lui Iornande — pe lângă «Slavini» au fost și «Anți», din cari unii n'au putut să nu rămână și ei peste Dunăre. Pe de altă parte, la năvălirea Bohemilor în laturea superiōră apusēnă a Peninsulei Balcanice, i-au însoțit o samă de cete învecinate de Poloni, după cum ne dă a înțelege însuși Constantin Porfirogenet, când ne spune că unul din principii serbesci era venit din regiunea Vistulei: «εἰς τὸν ποταμὸν Βίσλας.» Dar grosul naționalității bulgare s'a format din Poloni, cu un amestec pré mic de Ruteni, iar grosul naționalității serbe s'a format din Bohemi, cu un amestec pré mic de Poloni; în ambele casuri fără nici un ingredient de Ruși propriū țisă.

Aceste doē strtauri slavice, cel polon de o parte și cel bohem de alta, s'au suprapus d'o potrivă stratului anterior românesc, așețat el-însuși dela Marea-Négră pînă la Marea-Adriatică peste substratul primitiv tracic, adică s'au suprapus celor doē dialecte latine trans-danubiane despărute: cel meso-latin și cel iliro-latin. Românii de peste Dunăre au fost slavisați ast-fel pe de-asupra, ceea ce vrea să țică că Slavii de peste Dunăre au fost românisați ast-fel pe de-desubt: raport de strat și de substrat.

Inainte de a trece mai departe, un cuvînt despre Slovenii cei din Carintia și din Stiria, cărora șcōla lui Miklosich, sau mai bine a lui Kopitar, le

atribue limbă paleo-slavică, dându-î numele de paleo-slovenică.

Strînsa înrudire dialectală a Slovenilor cu Serbiî este mai pe sus de orî-ce îndoială, și totuși ei posedă pînă astăzi pe a-locuri vocala nasală ca Polonii și au avut-o deja în secolul X, judecând după textul așa numit frisingian. Vocala nasală nu este singura particularitate fonetică, care-î unesco cu Polonii. În același text frisingian, bună-óră, ne întîmpină contracțiunile *tva*, *me* pentru *tvoia*, *moie*, întocmai ca polonesce, și pînă astăzi la Sloveni, ca și la Poloni, circulază de o potrivă *člek* și *človek* = *człek* și *człowiek*. Numele lor medieval «Sclavini», identic cu numele medieval «Sclavini» al Bulgarilor, indică iarăși același dialect polon, despărțit în două ramure. Epoca despărțirii cată să fi fost secolul VI, pôte chiar secolul V, când dintr'un punct comun la nord-ost de Carpați, adecă din Galiția actuală, ramura cea mai orientală s'a pogorît spre gurile Dunării, unde ni-o arătă Procopiū și Iornande; cealaltă ramură, mai occidentală, rămasă d'întăiu în Galiția, a început apoi, prin trecătorile munților Tatra și Beskid, a străbate în Pannonia, nu înainte de finea secolului VII, după ce adecă o ramură a Bohemilor ocupase deja Iliria. Din Pannonia invasiunea maghiară împinse o parte din acești Poloni cătră Carintia și cătră Stiria, unde ei s'au amestecat cu Serbiî.

Sloveniî forméză ast-fel un dialect intermediar între unitatea polono-bulgară și între acca bohemo-

serbă. În timpul petrecerii lor în Pannonia — o vom vedea mai jos — Slovenii s'au întâlnit cu elementul românesc. Dela acești Sloveni, iar nu dela Bulgari, au căpătat Ungurii cuvintele lor cu vocala nasală: *péntek* = ПЕНТЕКЪ, *rend* = РЕНДЪ, *szerentse* = СЪРЕНЦА, *parancs* = ПОРЯЧЪ, etc. Acești Sloveni, la rîndul lor, dela Români din Pannonia, iar nu dela cei din Dacia, au căpătat unele particularități linguistice, bună-ora diftongul nostru *oa* (Miklosich, Lautl. p. 228.)

Este de observat, că după cum trecerea Polonilor din Moldova în Bulgaria în secolul VII a permis Rutenilor a se așeza în urmă pe malul nordic al Dunării, tot așa Rutenii au profitat de pogorîrea celorlalți Poloni în Pannonia pentru a urma și acolo după dînșii, prin aceiași cale a Tatrei și a Beskidului, așezându-se în unele părți nord ostice ale Ungariei, unde-i găsim pînă astăzi.

Cât se atinge de cestiunea, dacă limba paleo-slavică este vechea bulgară sau dacă e vechea slovenă, apoi pe noi — întru cât vechea slovenă și vechea bulgară represintă de o potrivă un dialect paleo-polon — ea ne preocupă foarte puțin în cazul de față: lăsăm pe slaviști să se certe ei-înde-ei.

Raportul de *strat* și de *substrat* constituă substanța unei naționalități. Cătră această substanță se adaogă pretutindenii din când în când *accidente*, adecă o intervenire superficială a unor elemente etnice străine, deja după formarea definitivă a unei

naționalități. Fenicienii au fost un accident la vechii Eleni. În Tracia occidentală a fost un accident elementul celtic al Scordiscilor sau al Tauriscilor; în Tracia orientală elementul german al Bastarnilor. Goții, Gepizii, Longobarzii, apoi Hunii, Avarii și câți alții, au fost accidente pe întreaga Peninsulă Balcanică. La Neo-latiniți din Apus n'a fost decât un accident revărsarea elementul germanic peste stratul latin cel suprapus acolo substratului celtic, iberic, etrusc, pe a-locuri chiar pelagic. Din' strat și substrat se nasce organismul unei naționalități; prin accidente se preînoesc moleculele acestui organism, se activează circulațiunea, dar organismul rămâne același.

În dezvoltările de mai sus noi n'am vorbit nimic despre elementele cele accidentale turanice pe Peninsula Balcanică. Bohemiți găsiră în Iliria stoluri de Avari, cari au perit fără a lăsa mai nimic fino-tătăresc în naționalitatea serbă. Asupra Polonilor, abia așezați în Balcani. năvăliră alte stoluri fino-tătăresci, așa numiți Bulgariți din părțile râului Volga, cari se arătașă din când în când și mai înainte în imperiul bizantin, atârnați la hórdele cele cotropitoare ale Hunilor (Zeuss, op. cit. 710—727), și cari de astă dată, devenind stăpâni, deteră «Slavinilor» lui Iornande și ai lui Procopiū pînă și numele de «Bulgariți». Un nume și nimic mai mult. Bulgariți sînt Tătariți numai prin nume, după cum numai prin nume sînt Germani Francesiți: «Franken»; după cum numai prin nume «Anții» lui Procopiū și ai

lui Iornande sînt Scandinavi, căci «Rus» era numele Varegilor celor veniți în Rusia din Suedia. De aceeași natură ne-reală este numele de «Români», «Ρωμαῖοι», pe care și-l dau Grecii moderni.

Tătăresc între Greci, Slavi și Români nu e aproape nimic pe Peninsula Balcanică, afară numai dora de unele figuri cu nasuri turtite sau de unele căpăține brachy-cephalice, pe cari le studiază antropologii, dar cari nu dovedesce nimic, chiar dacă ele s'ar pute supune unui serios control statistic. La Serbi, la Bulgari, la Români, pretutindenî nemurile turanice se desnaționalisau, din dată ce se vedeau isolate de restul Tătării. Oare unde mai sînt astăzi Cumanii din Moldova ?

Pentru Peninsula Balcanică întregă, Tătarii au fost ca o vijeliă care trece înainte, iar Slavi — Poloni spre răsărit, Bohemi spre apus — au fost o mănósă plóia care, intrând adânc în pămîntul cel românesc de mai înainte, a făcut să rodéscă acolo două naționalități nouă pline de viitor: naționalitatea bulgară și naționalitatea serbă.

Fîind vorba despre numele «Bulgar», pe care și-l'au însușit mai târziu Slavini lui Iornande și ai lui Procopiū, aci este locul de a observa în trecét, că pînă în timpii de tot noui, el era cu desăvîrșire necunoscut Românilor. Moșii și strămoșii noștri numiau tot-d'a-una pe Bulgari **Ș c h i a i**. Așa, de exemplu, despre cucerirea Bulgariei de către Turci cronicarul oltén Moxa (Hasdeū, Cuv. d. bătrâni, I,

402) *dice*: «Baiazitū prinse pre Șuşmanū domnulū Șchīa ilor ū de-lŭ taē, ani 1395, atuncea luarā Turcii țara Șchīa ilor ū cu totulŭ . . .» Cuvîntul «șchīaŭ», ca simplu epitet, căpētase în gura poporului român înțelesul de «naiv» sau «rustic.» Mitropolitul Dosofteiu *dice* într'un loc (Synaxar, 1683, Dec. 29, f. 244 a): «om prostacŭ și șchīa ū și cu totulŭ țără-natecŭ». Să se bage de samă că în «Șchīaŭ», nefiind un nume personal sau topic, ci un termen comun, s'aŭ păzit cu rigóre legile fonetice: «Șchīaŭ» derivă din «Sclavum» prin aceeași trecere a lui *cl* în *chī* și prin aceeași vocalizare a lui *v* între vocale ca în «chee» vechiŭ «chīae» din «clavem», «chīamă» din «clamat», «riŭ» din «rivum» etc. Românii dară nu cunosceaŭ decât numele cel primitiv al ramurei polone aședate în secolul VII peste substratul meso-latin: «Sclavini» la Iornande, «Σκλαβηνοὶ» la Procopiŭ. Albanesiŭ, al căroră fonetism se apropiă în acēstă privință și în altele multe de cel românesc, nici dinșiŭ nu numesc pe Bulgariŭ alt-fel decât Ștīa, Bulgaria — Ștīi nică.

Despre rolul substratului românesc în nascerea și în desvoltarea Slavilor transdanubianiŭ aŭ vorbit mai mult sau mai puțin unii și alții, mai ales rēposatul Miklosich, și eŭ însumi în studiul meŭ: «O pagină din sintaxa romāno-albanesă» (Cuv. d. bătr., II p. 611 — 687.) Va fi mult, mult, fōrte mult de vorbit de acum înainte. Aci noiŭ vom atinge un singur punct, care va întregi celeđise mai sus despre polonismul Bulgarilor și bohemismul Serbilor.

Cele trei unități dialectale slavice se deosebesc una de alta nu numai prin fonetism, dar și prin accentuațiune. Ruteno-rușii au o accentuațiune de tot liberă: accentul poate să cadă pe oricare silabă a cuvântului. La Poloni și la Bohemi, din contra, accentul este nestrămutat, și anume: la Poloni tot-d'a-una pe silaba penultimă, la Bohemi tot-d'a-una pe prima silabă. Așa, de exemplu, numele râului Ialomița poate să fie accentat rusesce în patru feluri: Iălomița, Ialòmița, Ialomița și Ialomița; polonesce numai: Ialomița; bohemesce numai: Iălomița; — trei sisteme de accentuațiune cu desăvârșire deosebite.

De aci urmează că la Bulgari, după cum este la Poloni, accentul ar trebui să cadă tot-d'a-una pe penultima, iar la Serbi, după cum este la Bohemi, pe prima; și întocmai așa ar fi fost, dacă substratul românesc cel trans-danubian n'ar fi sguiduit accentuațiunea celor două straturi slavice de acolo. Românii, ca și Italienii, având o accentuațiune pe deplin liberă, au altoit-o Serbilor și Bulgarilor. Această libertate de accentuațiune s'a socotit pînă acuma la Serbi și la Bulgari ca un semn de unitate dialectală cu Rușii, pe când în faptă Rușii, precum am văzut, n'au avut de loc a face nici cu Bulgarii, nici cu Serbi. Insa accentuațiunea românească n'a putut să distrugă peste tot la Serbi și la Bulgari cele două sisteme anteriore, ast-fel că sistema penultimară, cea polonă, se mai recunoște pînă a-

stădi la Bulgari, iar sistema primară, cea bohemă, se mai recunoște pînă astăzi la Serbi. Și iată cum:

1. Unele sub-dialecte bulgare, bună-ora Zagoricenii și Costurenii, accenteză tot-d'a-una pe penultima întocmai ca Polonii: èdno, mòmcè, rákă, žèná, dète, òvčar, ùmrel, galèno, cétiri, zatvoréni, napravila, mesečina, babičkă, golèmo, kraliřă etc. etc., mutând accentul în flexiune iarăși întocmai ca Polonii, de exemplu: din òvčar «cioban» *ovčàrkă* «ciobancă» = polonesce din „*òwczarz — owczàrka*» (Tzonev, *Za udarieneto v bălgarski ezik*, în *Sbornik t. 6. Sofia 1891*, p. 23.)

2. La Serbi, sdruncinându-se accentuațiunea bohemă prin înriurirea substratului românesc, a rămas totuși tendința de a accentă pe cât se poate mai sus, astfel că la auđ se pare ca și când accentul ar fi tot-d'a-una pe prima silabă. Din această cauză, ca o dovadă de tendința cea generală, când un nume se construiește cu o prepozițiune numele poate să devină atonic, urcându-se accentul pe prepozițiune, bună-ora: nă ranu, nă vodu, prèko brda etc. (Miklosich, *Lautl. I, 320*), întocmai ca bohemesce: òb den, pòd nohou etc., ceea ce, la numi disilabice sau polisilabice, e peste puțină în celelalte dialecte slavice.

Cunoscutul profesor dela Belgrad, d. Stoian Bošković, actualul ministru al Serbiei în România, mi-a observat într'o ȕi, că din toți străinii, Slavii și ne-Slavii, Bohemii sînt aceia cari învétă mai lesne și vorbesc mai bine serbesce. Și nu e de mirare,

de vreme ce numai pe Bohemi nu-î pôte încurca vocala *r*, cantitatea prosodică și accentuațiunea serbescă.

În acest chip băgarea Serbilor și Bulgarilor în unitatea ruteno-rusă a fost pînă acum ca un fel de iluziune optică, datorită împregiurării că Rușii, Serbii și Bulgarii au același alfabet și aceeași limbă bisericescă.

Limba bisericescă mai cu deosebire, adecă vechia bulgară, a servit a formă limba rusescă cea literară, dându-i un aspect foarte depărtat de graiul rusesc poporan și apropiând'o într'un mod artificial de graiurile slavice trans-danubiane; și aceeași limbă bisericescă a fost în curs de secolii limba oficială și literară a Serbilor, ast-fel că — la prima vedere — rusesc, serbesc și bulgăresc se pare a fi mai-mai tot una, deși în realitate aceste trei graiuri aparțin la trei unități dialectale diferite.

Prin fonetism, pînă și prin accentuațiune, întru cât nu s'a amestecat în ele substratul cel românesc, bulgara este un vechiu dialect polon, serba un vechiu dialect bohem.

La Bulgari, fără îndoiclă înriurirea românescă se resimte mai puternic decât la Serbi, ceea ce însemneză una din trei:

1. saū că stratul serbesc a fost, în provinciile pe cari le-a ocupat, mai numeros decât stratul bulgar în cele-lalte provincii;

2. saŭ că Meso-latiniŭ aŭ fost mai compactŭ și mai energicŭ sub Bulgariŭ decăt Iliro-latiniŭ sub Serbiŭ;

3. saŭ că Serbiŭ n'aŭ încetat mult timp de a fi în contact cu dialectele cele înrudite dela Iliria în sus pînă la Bohemia, pe cînd Bulgariŭ s'aŭ vîdut de odată despărțitŭ de trunchiul Polonilor, așa că cei d'întăiu aŭ putut să reziste mai bine decăt cei-lalți acțiunii substratului românesc.

Câte trele cauzele aŭ putut să concurgă la producerea efectului; cauza a treia însă ni se pare a fi fost cea mai decisivă: grabnica isolare a Bulgarilor de elementul polon și prelungita comunitate a Serbilor cu elementul bohem.

Indată după trecerea și aședarea Slavinilor peste Dunăre, fôstele lor locuințe dintre Olt și Nistru aŭ fost ocupate de cătără porțiunea cea mai apusenă a Anșilor, anume de cătără Ruteni, cari s'aŭ grăbit a apuca Moldova, unde aŭ și rămas în curs de mai mulți secolŭ, luptându-se saŭ înfrățindu-se acolo cu Pecenegii, cu Cumanii, apoi cu Româniŭ. Pe lingă Ruteni, cată să fi fost și stoluri de vechii vecini ai Polonilor Litvaniŭ, polonesce «Litwa», un nēm mult mai sëlbatec decăt Slavii și a căroră atingere de atunci cu Româniŭ, deși fôrte scurtă, totuși ne-a lăsat o amintire supărăciôsă în cuvîntul «liftă» saŭ «litfă»: «liftă rea», «liftă spurcată». Acéstă «liftă» saŭ «litfă» la Moldoveni și la Munteni nu se pôte trage decăt numai din acea epocă, de ôră-ce cu Litvania propriu đisă

Românii dela Dunăre n'aũ fost nici odată în vecinătate. Prin Ruteni dară și prin cei-lalți, continuitatea între Slavini, adecă vechii Bulgari, și între Poloni a fost ast-fel ruptă pentru tot-d'a-una. Substratul românesc a putut să lucreze fără nici o pedecă asupra stratului bulgăresc, și a lucrat atât de viguros, încât nu numai a modificat gramatica și a sgduuit accentuațiunea, dar. încă a transmis Bulgarilor trăsurile cele mai caracteristice ale vocalismului românesc: pe *ea*, pe *oa* și pe vocala obscură mobilă. Despre *ea* și *oa* la Bulgari noi nu vom vorbi aci; despre vocala obscură mobilă vom constata numai că Bulgarii, întocmai ca Românii și contra tuturor legilor foneticei slavice, lasă pe *a* a trece în *ă* de câte ori *a* perde accentul: *slătka* și *slătka*, ca la noi *bărbă* și *bărbăt*.

Incepând de pe la finea secolului VII și pînă pe la începutul secolului X, adecă într'un interval de cel puțin două sute de ani, s'aũ cristalisat naționalitatea polono-română a Bulgarilor și naționalitatea bohemo-română a Serbilor, deja după ce se tradusese Sânta Scriptură în vechea bulgară, de vreme ce în limba acelei traduceri nu se recunósce încă puternica lucrare a substratului românesc asupra stratului slav. In acel interval de timp, la finea secolului IX, cade năvălirea Ungurilor în Pannonia, — un eveniment care a dat nascere Moravo-românilor pe de-o-parte, pe de alta Macedo-românilor și Istriano-românilor.

Noi înlăturăm cu totul pe faimosul *Notarius a-*

nonymus Belae regis și celelalte fântâne, în cari se afirmă că Maghiarii la intrarea lor în Pannonia au găsit acolo pe Slavi, mai corect pe Sloveni, și pe Români. Acele fântâne pot fi criticate, pot fi bănuite, pot fi spulberate, pot fi hunfalvisate, — puțin ne pêsă. Ca punct de plecare nouă ne ajunge un text istoric mai pe sus de toate texturile: existența Românilor în Moravia. Este un text, pe care o mie de Rösleri nu vor fi în stare să-l răstörne și nici măcar să-l restălmăcescă în felul lor. Acei Români cum ôre ar fi putut ei să nemerescă în Moravia, dacă nu ȳ-ar fi împins într' acolo din Pannonia năvălirea Ungurilor?

Astăzi, în urma cercetărilor lui Miklosich și ale lui Bartoš (Moravské Valašsko, în Osveta, 1880, p. 369—386), nimenea nu se mai îndoesce că Valachiile din Moravia sînt adevărați Români, cu desăvîrșire slavisați de nu se mai scie de când, dar mai păstrând încă multe cuvinte românesce, unele sub forma românescă cea mai veche, de exemplu «glag = chiag» din latinul rustic «clagum = coagulum» cu nemușierea lui *cl* în *ch*, sau «merenda = merindă» = latinul «merenda» cu netrecerea lui *e* în *i*. Moravo-românii au conservat chiar unele vorbe romanice despărute din graiul românesc, bună-ôră «tropa» = francesul «troupe» = spaniolul «tropa». Un Moravo-român, Beneš Kulda, a publicat în doș tomuri basmele româno-morave (Moravské národní pohádky, Praha, 1874—75), în

carî cetitorul se isbesce mereu de asemeni româ-nisme. Epoca slavisirii acestor Români din Mora-
via este așa de veche, încât nici un document mo-
rav nu-i deosebesce de cei-lalți Slavî de acolo. In
actele morave din secolul XI abia se mai găsesc
câte-va numi personale românesce, precum «Cri-
san», «Bukan filius Neg» și «Kokor» într'un act
din 1052 (Boczek, Cod. Morav. I. 125), carî însă
nici acelea nu sînt pe deplin sigure. Aședarea dară
a acelor Români în Moravia trebuie urcată cu vr'o
doi secolî mai sus, întălnindu-se ast-fel din punct
în punct cu năvălirea Ungurilor în Pannonia.

Năvălind în Pannonia despre nord și orient, Un-
guriî au trebuit firesce să împingă pe Româniî de
acolo în cele două direcțiuni opuse puncturilor de
întare, adecă spre occident și spre sud. Spre occi-
dent au fost împinși Româniî pe carî îi găsim apoi
în Moravia, cu totul despărțiți de restul Româniî
și slavisați fără nici o greutate; spre sud, adecă
peste Dunăre, a fost împinse alte cete de Români,
din carî unii, cei din Bosnia mai ales, și-au păstrat
mult timp naționalitatea și s'au serbisat d'abia după
secolul XV (Miklosich, Wander. d. Rumunen, 3
— 6), alții — Istriano-româniî — au nemerit tocmai
pe la Triest, unde au putut să reziste bine-reu
serbisării, mulțumită stăpânirii italiene de acolo;
in fine o samă, numărul cel mai mare, trecînd prin
elementul serbesc și prin cel bulgăresc, s'au străcurat
în Macedonia, în Epir și în Tesalia, unde nu s'au
desnaționalizat din cauză că acolo se începuse deja

lupta între Grecii și între Slavii, ast-fel că nici Grecii nu mai erau tari, nici Slavii nu se întăriseră încă. Profitând de acest antagonism, Românii sciură cu dibăciă a se însoți: când cu Grecii contra Slavilor, când cu Slavii contra Grecilor, căutând mai pe sus de tôte a se consolida ei-înșiși, iar după ce se consolidară, peste vr'o doi secolii și mai bine, ei au isbutit a funda imperiul româno-bulgar al Asanilor.

Așa dară nascerea Macedo-românilor, a Istriano-românilor și a Moravo-românilor datéză de o potrivă din secolul X, nefiind ei toți alt-ceva decât nisce Daco-români împinși din Pannonia spre sud și spre apus prin năvălirirea maghiară. Tocmai acésta resultă și din cronica ruséscă a lui Nestor, scriitor din secolul XI, care țice sub anii 886 — 898 (ed. Miklosich p. 12): «aũ trecut lângă Kiew «Ungurii, pe delul ce se numesce cel unguresc, și «ajungând la Nipru aũ aședat corturile lor, căci «umblă și ei cu corturi ca și Cumanii, și venind din «părțile răsăritului s'aũ repeđit peste munți mari «și aũ început a face răsboi cu Românii și cu «Slovenii cari locuiaũ acolo, fiind-că d'intăiu locuiseră «acolo Slovenii, apoi Românii aũ cuprins pământul «Slovenilor, de aci Ungurii aũ gonit pe «Românii și aũ rămas cu Slovenii, pe «cari i-aũ supus, și de atunci se chiamă Țera-Un-«guréscă, și aũ început Ungurii a face răsboi Gre-«cilor, prédând Tracia și Macedonia pînă la Tes-«lonica, și aũ început a face răsboi cu Moravi și

«cu Bohemiî ...» În acest prețios text nu numai se constată că Unguriî au găsit pe Români în Pannonia («počaša voievati na živuščaia tu Vlahy») și că i-au alungat de acolo («Ugri prognaša Vlahy i naslědiša zemliu»), dar se mai constată tot-o-dată că mișcarea cea centrifugă a Ungurilor s'a făcut anume în cele două direcțiuni, spre sud către Balcani și spre apus către Moravia : prima mișcare ne-a explicat deja mai sus originea Românilor transdanubiani de astăzi, iar a doua mișcare pe aceia a Moravo-românilor.

În cronică lui Nestor trebuie despărțită cu stăruință partea cea dela început, în care nu se află nici o indicațiune cronologică, de partea cea următoare, unde evenimentele sînt înșirate an după an, anume dela anul 852 încóce. Prima parte, o stângace țesătură de legende, n'are aprópe nici o valóre istorică. Acolo, bună-óră, Nestor ne spunc d'întăi că «Vlachii» au alungat pe toți Slaviî din regiunea Dunării, făcendu-i să plece spre nord; apoi mai jos ne povestesc că apostolul Andreiu a găsit pe Slavi tocmai la Novgorod ; de unde rezultă că acea alungare a tuturor Slavilor din regiunea Dunării se întâmplase cu mult timp înainte de Crist, de vreme ce pe timpul apostolilor ei erau deja așezați la Novgorod, iar prin urmare numele «Vlachilor» nu se mai póte aplica nici chiar la vechii Români, astfel că școla lui Schaffarik se vede silită a preface pe acei «Vlachii» în Galii și a născoci o fantasma-goriă a unor lupte pre-istorice între Slavi și Celți.

Încă odată, prima parte a cronicelor lui Nestor e aproape o galimatia. Cu totul alt-ceva este partea cea cronologică. Aci călugărul dela Kiew, înșirând lucruri apropiate de timpul seǘ și despre cari el avea informațiuni precise, devine unul din isvórele cele mai prețioase pentru istoria medievală a Europei orientale. De această natură este și relațiunea de mai sus a lui Nestor despre mersul Ungurilor pe lângă Kiew, despre trecerea lor prin Carpați, despre intrarea în Pannonia, despre lupta cu Slovenii și cu Românii, despre gonirea Românilor. Această relațiune resistă oricărei restălmăcirii rösleriane.

Primul text, care menționează pe Macedo-românii, este din anul 976, adecă numai vr'o opt-șeci de ani după năvălirea Ungurilor în Pannonia. Acel text se cuprinde anume la Bizantinul Kedrenos (II, 435) și ne spune, că atunci un principe Bulgar a fost ucis de «nescie drum așii români»: «παρὰ τινων Βλαχῶν ὁ δ ι τ ῶ ν». Românii cei fugăriți din Pannonia nu erau încă așezați nicăieri într'un mod statornic, ci alcătuiau d'o-cam-dată cete de bejenari fără adăpost.

Peste un secol lucrurile se schimbă. La Bizantinul Kekaumenos, scriitor de pe la 1070, al căruia text s'a descoperit abia de vr'o șeci ani, ne întimpină următorul pasagiu:

<p><i>Παραγγέλλω δὲ ὑμῖν καὶ τοῖς ἐξ ὑμῶν τοῦτο</i></p>		<p>Să sciți dela mine, voi și ai voștri, că al</p>
---	--	--

ἐπει δὲ τὸ τῶν Βλάχων γένος ἄπιστόν τε παντελῶς (ἔστι) καὶ διεστραμμένον, μήτε εἰς Θεὸν ἔχον πίστιν ὀρθὴν μήτε εἰς βασιλέα μήτε εἰς συγγενῆ, ἢ φίλον, ἀλλὰ ἀγνοιζόμενον πάντας καταπραγματεύεσθαι· ψεύδεται δὲ πολλὰ καὶ κλέπτει πᾶν ὀμνύμενον καθ' ἑκάστην ὕρκους φρικωδεστάτους πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ φίλους καὶ ἀθετοῦν ῥαδίως· ποιοῦντες ἀδελφοποιήσεις καὶ συντεκνίας καὶ σοφιζόμενοι διὰ τούτων ἀπατᾶν τοὺς ἀπλοστέρους· οὐδέποτε δὲ ἐφύλαξεν πίστιν πρὸς τινα, οὐδὲ πρὸς τοὺς ἀρχαιότερους βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων. Πολεμηθέντες παρὰ τοῦ βασιλέως Τραϊανοῦ καὶ παντελῶς ἐκτριβέντες ἐάλωσαν, καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Δεκεβάλου ἀποσφαγέντος καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Δεκεβάλου ἀποσφαγέν-

Vlachilor nēm ̄ necre-dincios la culme și stricat, niĉi lui Dumneḑeu ținēnd credinĉă drēptă, niĉi împēratului, niĉi rudei saũ amicului, ci silindu-se a-i amăgi pe toȉi. Marī minciunoși și tãlharī vestiȉi, ei sīnt pururea gata a jura prietenilor cele mai grozave jurãminte, și a le cãlca apoi cu ușurinĉă, făcēnd frãȉii de cruce și cumetrii, meșteri de a înșelã prin ele pe cei proști. Niĉi o datã n'aũ fost ei cũiva cu credinĉă, niĉi chiar vechilor împēraȉi ai Romanilor. Impēratul Traian ū atacase, i-a strivit de tot și i-a robit, ucidēnd pe împēratul lor Decebal, al cãruia cap a

τος καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ
 ὁδὸς ἀναρτηθέντος ἐν
 μέσῃ τῇ πόλει Ῥωμαίων.
 Οὗτοι γὰρ εἰσὶν οἱ λε-
 γόμενοι Δάκαι καὶ Βέσ-
 σοι; ὤκουν δὲ πρότερον
 πλησίον τοῦ Δανουβίου
 ποταμοῦ καὶ τοῦ Σάου,
 ὃν νῦν ποταμὸν Σάβαν
 καλοῦμεν, ἐνθα Σέρβοι
 ἀρτίως οἰκοῦσιν, ἐν ὄχυ-
 ροῖς καὶ δυσβάτοις τό-
 ποις. Τούτοις θαρροῦν-
 τες ὑπεκρίνοντο ἀγᾶπτην
 καὶ δούλωσιν πρὸς τοῦς
 ἀρχαιότερους βασιλεῖς
 καὶ ἐξερχόμενοι τῶν ὄχυ-
 ρομάτων ἐληίζοντο τὰς
 χώρας τῶν Ῥωμαίων
 ὁθεν ἀγανακτήσαντες κατ'
 αὐτῶν, ὡς εἰρηται, διέφ-
 θειραν αὐτοὺς. Οἱ καὶ
 ἐξεληθόντες τῶν ἐκεῖσε
 διεσπάρησαν ἐν πάσῃ τῇ
 Ἡπειρῷ καὶ Μακεδονίᾳ.
 οἱ δὲ πλείονες αὐτῶν
 ἤκησαν τὴν Ἑλλάδα... (1)

tost înfipt într'o suliță
 în mijlocul orașului Ro-
 ma. Ei sînt așa numiți
 Daci și Bessi. De 'ntăiu
 locuiseră în vecinătatea
 Dunării și a fluviului
 Savi numit astăzi Sava,
 unde acum locuiesc Ser-
 bi, în locuri tari, grele
 de străbătut, pe cari
 rezemându-se, lățăria
 iubire și supunere că-
 tră vechii împărați, pe
 când din întăririle lor
 năvălia și pustiia
 provinciile Romanilor, în-
 cătaceștia, perțend răb-
 darea, precum am spu-
 s'o, i-aș strivit. Atunci
 fugind de acolo, ei s'aș
 răspândit în tot Epirul
 și Macedonia, cei mai
 mulți s'aș aședat în E-
 lada...

(Vasilievski, Событы и рассказы византийскаго боярина
 XI вѣка, Petersburg 1881, pag. 106 — 2, 169.)

În acest pasagiù, este o parte, pe care Kekau-
menos a luat'o din lecturile sale clasice, bună-
ora despre Bessi din Strabone (VII, 5 § 12) și de-
spre lupta lui Traian cu Decebal din Dione Cassiù
(ed. Gros, IX, 419); este o parte însă, în privința
cărui el nu putea să aibă decât informațiuni per-
sonale, și anume:

1. în secolul XI Româniî locuiau în Epir, în
Macedonia, și foarte mulți în Elada;

2. acei Româniî scieau să amefescă și să înșele
prin viclenia pe toți dușmanii lor;

3. ei venira acolo, fugind dintr'o regiune înve-
cinată cu riul Sava, adică nu din Dacia, ci din Pan-
nonia.

De cătră cine fuseseră alungați Româniî din Pan-
nonia? Acésta Kekaumenos n'o sciea, și de aceea
el o atribue într'un mod vag «vechilor împărați»,
câdënd ast-fel în două nepotrivelî:

1. ar fi fost absurd ca «vechiî împărați» să fu-
gărescă pe Româniî din Pannonia tocmai în inte-
riorul imperiului, adică să-i adăpostescă în loc de
a-i goni;

2. din cauza acelei fugărirî Româniî veniseră a
se aședa pînă în Elada, unde iarăși ar fi absurd
de a-i căuta sub «vechiî împărați».

Pasagiul din Kekaumenos se pôte înțelege pe
deplin numai întregindu-se prin cronică lui Nestor:
invasiunea maghiară a fost aceea care alungase pe
Româniî din Pannonia.

Tuturor istoricilor noștri a rămas necunoscut un prețios chrisov dela împăratul bizantin Basiliu Bulgarohtonul, care — după ce nimicise primul imperiū bulgăresc — ne spune în anul 1020 că: «în întreaga Bulgariă se află împrăștiți Români, iar «lîngă rîul Vardari, adică în Rumelia, locuiesc o «samă de Unguri»: τῶν ἀνὰ πᾶσαν Βουλγαρίαν Βλάχων καὶ τῶν περὶ τὸν Βαρδάρειον Τούρκων (Голубинский, История церквей, Москва 1871 p. 263.)

Acei Români din 1020 nu erau Meso-latinii cei găsiți de Slavini în Balcani în secolul VII și desprăuți apoi prin amestec cu dînșii, ci erau Româniți cei alungați de cătră Unguri din Pannonia pe la 900 — 950, pe cari gonindu i Maghiariți, „Τούρκοι“ în cronicile bizantine, o samă din acei Maghiariți aū remas și ei în Rumelia.

Mențiunea Ungurilor la un loc cu Româniți în chrisovul împăratului Basiliu Bulgarohtonul e forte caracteristică. Pretinde-va un Hunfalvy, pentru a nu-și perde procesul cu Româniți, cum că și acei Unguri locuiaū peste Dunăre tot din epoca lui Aurelian? ca și colonia cea unгурéscă de lîngă Ochrida, pe care o mențieneză Anna Comnena: «οἱ περὶ τὴν Ἀχρὶδὰν οἰκοῦντες Τούρκοι»?

Despre acești Unguri vorbesce și Anonimul regelui Bela, când ne spune că în invasiunea peste Dunăre, perđend pe căpitanul lor, ei din prostiă nu s'aū mai întors în Ungaria: «stultus populus, quia mortuo domino suo viam non dilexit redire ad patriam suam.» Dînșii aū rămas dincolo de

Balcani din prostiă, fie și așa, de oră-ce nu avem nici o probă contrariă; Români în însă, alungați din Pannonia de nēm̃ul acestui «stultus populus», au trebuit să rămână peste Dunăre de nevoie.

Năvălirea Ungurilor a avut o importanță extremă pentru istoria Peninsulei Balcanice în véc̃ul de mijloc. Pe Români din Dacia, tari prin cetatea munșilor, Arpad și urmașii sei n'au fost în stare să-ı sfărâme sau să-ı gonescă, ci chiar din contra au fost apröpe tot-d'a-una bätuți de dînșii; pe Români însă cei de pe șesul Pannoniei, reü adăpostiți și póte și reü organizați, Maghiarii ı-au alungat, și de aci următöarele doē consecințe:

de'ntăiu, cătră naționalitatea serbă, plămădită din amestecul Bohemilor cu Iliro-latini, s'a mai altoit acum un element daco-latin, de astă-dată nu ca substrat, ci numai ca accident, dar accident förte însemnat prin înrudirea sa cu substratul;

al doilea, s'a născut naționalitatea macedo-română, care în curs de vr'o doē-sute de ani, de la secolul X pînă la secolul XII, n'a încetat de a se tot lăți, de o parte pînă la pólele Balcanilor, de alta pînă la nordul Eladei.

Calea fiind odată deschisă, din când în când puteau a se mai adăuga cătră acei Macedo-români cete noue de Români, sau din Dacia, sau din cei eșiți cu dînșii tot din Pannonia și cari se opriseră printre Serbi.

Să nu fi fost năvălirea Ungurilor, nu s'ar fi născut acel puternic imperiü româno-bulgar al lui Ioniță

Asén, care dete Bizanțului prima adevărată lovitură de mörte.

Când alăturéză cine-va dialectul daco-român saü al *Romänilor* propriü ñiși cu dialectul macedo-român al *Armänilor* și cu cel istriano-român al *Ritmërilor*, nu póte să nu constate următóarele:

1. Aceste trei dialecte diferă între ele mai puțin decât dialectele provinciale din Italia și din Franța, iar prin urmare e peste puțină ca rumperea continuității între ele să fie veche. Separatiunea s'a operat târziu, după ce totalitatea unei singure limbï romänescï fusese deja pe deplin formată, crescută și consolidată, ceea ce s'a întâmplat anume între secolii III — IX, în curs de șese-sute de anï, în țera unde Traian își pusese piciorul trecënd podul dela Severin, și de unde apoi elementul romänesc s'a întins treptat în Ardeal, în Banat, în Pannonia.

2. Dialectul daco-român presintă o dezvoltare liniștită organică, în care nu ne întimpină contrastul între un pré mare conservatism pe de o parte și între o pré mare desfigurare pe de alta, ca la Macedo-romänï și cu atât mai mult la Istriano-romänï. Un asemenea contrast este rezultatul unei sguduirï. Ori-ce sguduire desequilibréză. Dialectul macedo-român și cel istriano-român s'aü sdruncinat prin colindările lor, pe când cel daco-român s'a mișcat simetricese, rămânënd nestrămutat în aceleași condițiuni teritoriale, climaterice și etnice.

Faîmósa teoriă a lui Rösler este o ipotesă anti-linguistică și anti-istorică tot-o-dată. Anti-linguistică, de vreme ce ea se întemeiază pe absoluta nescire a legilor de formațiunea dialectelor. Anti-istorică, fiind-că ea uită, în genere, că popóarele din vécul de mijloc se împingeaú dela nord spre sud, nici odată dela sud spre nord, și uită în specie că Românii erau atunci ciobani, iar migrațiunile ciobanilor sînt tot-d'a-una iarășî dela nord spre sud, nici-odată dela sud spre nord.

Când e vorba de începutul popórelor și de epoce întunecóse din vieța lor, orî-ce studiú exclusiv istoric duce la încheieri greșite; la încheieri greșite, nu mai puțin, duce orî-ce studiú exclusiv lingvistic. Pentru a nemeri adevérul, saú încaî a ne apropia de adevér, trebuie neápărat un studiú paralel istorico-lingvistic. Când un text istoric se întăresce printr'un fapt lingvistic saú vice-versa, ambele urmărite pe o cale strîns metodică, atunci și nu-mai atunci adevérul e găsit.

Isprăvind, mă întreb acuma : isbutit'am óre a limpeđi problemele cele mari, puse în capul studiului de față?

Primul strat etnic cunoscut al Peninsulei Balcanice întregi aú fost Pelasgii, o ginte ne-semitică și ne-índo-europeă, séménând la apucături mai ales cu vechii Egipteni.

Peste substratul pelasgic, amestecându-se cu el,

s'aŭ aședat, cu vr'o 2000 de ani înainte de Crist, doč ginți indo-europee deosebite: Eleni și Tracii.

Grecii de astăzi, cu tôte ingredientele străine primite în cursul vécurilor, sînt o continuitate directă a anticilor Eleni; iar o continuitate directă a anticilor Traci sînt Albanesi de astăzi, cari însă represintă numai unul din numerósele dialecte trace.

Afară de Albanesi, toți cei-lalți Traci, împărțiți într'o mulțime de popóre mari și mici, aŭ fost desnaționalizați sub dominațiunea romană, și anume Tracii cei sudici, dela Balcani în jos pînă la Elada aŭ fost grecișati, Tracii cei nordici aŭ fost latinizati.

Latinizarea Tracilor nordici, făptuită între secolii III — VI, a produs trei dialecte traco-latine: dialectul meso-latin între Dunăre și între Balcani, dialectul iliro-latin între Balcani și între Adriatica, dialectul daco-latin în Carpați.

În secolul VII, aprópe în același timp, un popor slav de ramura polonă s'a aședat peste Meso-latinii, cu cari amestecându-se, a dat nascere națiunii româno-slavice numite mai târziu Bulgari, iar un popor slav de ramura bohemă s'a aședat peste Iliro-latinii, cu cari amestecându-se, a dat nascere némului româno-slavic al Serbilor.

Înainte, și în tot timpul acelor mișcări polono-boheme, Daco-latinii locuiaŭ neturburați în Oltenia, în Banat și într'o parte a Ardélului, de unde cu încetul își întinseră crengile asupra Pannoniei, pe când în Moldova și pînă la Olt se învârtiaŭ —

parte Tătari, parte Slavi — Pecenegii, Cumanii, Rutenii și chiar Litvanii.

Năvălirea Ungurilor în secolul X n'a putut să nimicéscă sau să alunge pe Românii cei din părțile Daciei propriu zise, dar a reușit să împingă o samă de Români din Pannonia spre Moravia, unde ei n'aŭ întârziat a fi slavisați, iar pe cei-lalți Români tot din Pannonia i-a gonit peste Dunăre, unde dinșii parte s'aŭ slavizat, parte s'aŭ păstrat în Istria, partea cea mai mare a alcătuit sîmburele Macedo-românilor de astăzi.

În acest mod, după secolulul X, afară de Dacolatiniă cei vechi remași în Carpați, cari aŭ păstrat numele de *Români*, menționat deja la Iornande, s'aŭ ivit doă odrasle ale lor peste Dunăre: *Armânii* la sud de Balcani și *Rumerii* lângă Triest.

Sînt acum trei-șeci de ani și mai bine de cînd, printr'o monografie despre *Io* în titlul Domnilor români și bulgari și printr'un studiu intitulat «*Pe-rit'aŭ Dacii?*», eu începusem un șir ne'ntrerupt de cercetări analitice asupra istoriei române. Lucrarea de față, o scurtă sintesă a acelei lungi analize, este ultimul cuvînt al meu asupra unor mărețe nedumeriri, cari m'aŭ sbuciumat peste un pătrar de secol. Căutînd tot-d'a-una adevărul numai pentru adevăr, fără nici un folos egoist și fără nici o tendință șovinistă, sînt fericit de a constata că nu m'am contrașis nici-o-dată în trăsurile cele fundamentale, deși m'a plăcut tot-d'a-una a mă completa, și une-

orî a mă rectifica eă însu-mă, în amărunte. Dar fericierea mea cea măi mare este, eă rezultatul definitiv al muncăi mele nu împinge la desbinare, ci îndémnă la înfrăşire. Tóte popóarele balcanice, Româniă, Greciă, Albanesiă, Serbiă şi Bulgariă, ne apar acum ca o singură familiă strîns înrudită, ca un *συμπόσιον* de fraţi, de veri şi de cumnaţi.
